

XALQ OG‘ZAKI IJODI VOSITASIDA O‘QUVCHILARDA AKSIOLOGIK ONGNI SHAKLLANTIRISH (BOSHLANG‘ICH SINFLAR MISOLIDA)

Qahhorova Matlyuba Panjiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Padagogika va psixologiya fakulteti magistranti

***Annotatsiya.** Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida aksiologik ongni shakllantirishga ko‘maklashish uchun xalq og‘zaki ijodidan foydalanishga qaratilgan. Maqolada an‘anaviy xalq ertaklari, qo‘shiqlari va she‘rlaridan foydalangan holda talabalarga qadriyatlar o‘rgatish usullari o‘rganilgan. Maqolada o‘quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda ijodkorlik, empatiya va tushunishning ahamiyati ta‘kidlangan.*

***Kalit so‘zlar:** aksiologik ong, boshlang‘ich sinflar, xalq og‘zaki ijodi, an‘anaviy xalq ertaklari, tushunish.*

***Аннотация.** Данная статья посвящена использованию устного народного творчества для содействия формированию аксиологического сознания у младших школьников. В статье исследуются методы обучения студентов ценностям с использованием традиционных народных сказок, песен и стихов. В статье подчеркивается важность творчества, сочувствия и понимания в формировании аксиологического сознания у учащихся.*

***Ключевые слова:** аксиологическое сознание, начальные классы, устное народное творчество, традиционные народные сказки, понимание.*

***Annotation.** This article focuses on the use of folk oral creativity to promote the formation of axiological consciousness in primary school students. The article explores ways to teach values to students using traditional folk tales, songs, and poems. The article emphasizes the importance of creativity, empathy and understanding in the formation of axiological consciousness in readers.*

***Keywords:** axiological consciousness, primary classes, folk oral creativity, traditional folk tales, understanding.*

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikga erishgan kundan boshlab milliy qadriyatlarimizga alohida etibor qaratilib barcha qadriyatlarimizni tiklashga keng imkoniyalar ochib berildi. O‘quvchi yoshlarni xalq og‘zaki ijodi va milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashda davlatimiz tamonidan keng e‘tibor qaratilib yoshlarga uning

mohiyatini yorqin ochib berish, chuqur bilim berish orqali asl milliy qadriyatlarimizga sodiqlik ruhida tarbiyalashda ko'plab islohatlar olib borildi. Darhaqiqat davlatimiz mustaqillikga erishgan kundanoq barcha sohalarda tub islohatlar amalga oshirildi. Ushbu islohatlar yurtimizning kelajagi uning dunyodagi barqaror o'rnini belgilashda zamin yaratib berdi. Shu o'rinda aytish lozimki mustaqillik yillarida ta'lim sohasida keng miqyosda ishlar olib borildi. Ta'limni isloh qilish va unda ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsini hurmat qilish, milliy mentalitetga mos talim tizimini yaratish va o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, milliy g'ururni shakllantirish kabi ishlar amalga oshiriladi. Ayni shu damda xalqimizning milliy o'zligini, o'z tarixi va tilini, uning hayot tarzi, an'ana va urf-odatlarini, umumbashariy madaniyatni, o'zida mujassam etgan xalq og'zaki ijodi va milliy qadriyatlarimizni keng ochishga alohida e'tibor qaratildi¹

Aksiologik ong deganda shaxsning o'z harakatlari va qarorlarini boshqaradigan qadriyatlar, e'tiqodlar va axloqiy tamoyillarni anglashi va tushunishi tushuniladi. O'quvchilarda aksiologik ongni rivojlantirish ta'limning muhim jihati hisoblanadi, chunki bu ularning mas'uliyatli va axloqiy shaxs bo'lishiga yordam beradi. Xalq og'zaki ijodidan foydalanish o'qituvchilar boshlang'ich o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishga yordam beradigan usullardan biridir. Ushbu maqolada an'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlaridan foydalanish orqali talabalarga qadriyatlar va e'tiqodlarni o'rgatish usullari o'rganilgan.

Hurmatli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev o'zining 2017 yil 22 dekabrda Oliy majlisga murojaatnomasida milliyma'naviy qadriyatlarimizni yanada rivojlantirish borasida davlatimiz tomonidan amalga oshirilayotgan olamshumul harakatlar haqida yig'ilish qatnashchilariga quyidagilarni bayon qilgan edi: "Ma'naviy hayotimizda muhim voqea bo'lgan O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy va Imom Termiziy nomlaridagi xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari, Islom akademiyasi kabi ilmiyma'rifiy muassasalar faoliyatini yo'lga qo'yish ishlari boshlanganini alohida qayd etish zarur. Shular qatorida buyuk allomalarimizning yodgorlik majmualari qoshida hadisshunoslik, islom huquqshunosligi, tasavvuf, kalom va aqida ilmi kabi diniyma'rifiy yo'nalishlarni o'rganish bo'yicha maxsus maktablar tashkil etildi. Albatta, bizning bu ishlarimiz chuqur ilmiy va amaliy asoslarga ega. Ma'lumki, qadimiy madaniyat va sivilizatsiyalar chorrahasi bo'lgan yurtimiz zaminidan o'rta asrlarda minglab olimu ulamolar, buyuk mutafakkir va shoirlar, aziz-avliyolar yetishib chiqqan. Ularning aniq fanlar va diniy ilmlar sohasida qoldirgan bebaho merosi, butun

¹ Xolov Olimjon Chorshamiyevich XALQ OG'ZAKI IJODI VOSITASIDA O'QUVCHILARDA AKSIOLOGIK ONGNI SHAKILLANTIRISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI maqola. VOLUME 1 | ISSUE 8 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423

insoniyatning ma'naviy mulki hisoblanadi. Hozirgi kunda O'zbekistonimizning kitob fondlarida 100 mingdan ziyod qo'lyozma asarlar saqlanmoqda. Afsuski, bu nodir kitoblar hali to'liq o'rganilmagan, ular olimlar va o'z o'quvchilarini kutib turibdi. Ushbu noyob asarlarda bugungi davr o'rta qo'yayotgan juda ko'p dolzarb muammolarga javob topish mumkin. Xususan, islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini chuqur ochib beradigan, barcha odamlarni ezgulik, mehr-oqibat va hamjihatlik yo'lida birlashishga da'vat etadigan teran ma'noli fikr va g'oyalar bugun ham o'z qimmatini va ahamiyatini yo'qotgan emas. Lekin biz ana shunday noyob meros vorislari, shunday boylik egalari bo'laturib, ularni har tomonlama o'qish-o'rganish, xalqimiz, avvalo, unib-o'sib kelayotgan yoshlarimizga, jahon hamjamiyatiga yetkazish bo'yicha, yetarli ish qilmaganimizni ham ochiq tan olish kerak. Biz diniy jaholatga, zararli oqimlarga qarshi ma'rifat bilan kurashish kerakligi haqida ko'p gapiramiz. Bu to'g'ri, albatta. Lekin ma'rifat, ma'rifiy bilimlar qaerda-avvalo otabobolarimiz bizga qoldirib ketgan mana shunday mo'tabar kitoblarda emasmi?¹” degan edilar.

Xalq og'zaki ijodidan foydalanish orqali o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishga yordam beradigan usullar bir nechta strategiyalarni o'z ichiga oladi. Birinchi strategiya talabalarni axloqiy va axloqiy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan an'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlari bilan tanishtirishdir. O'qituvchilar talabalarni ushbu hikoyalarda munozaralarga kirishishga va ular etkazadigan qadriyatlar va mavzularni o'rganishga undashlari mumkin. Ikkinchi strategiya-talabalarga o'z qadriyatlarini va e'tiqodlarini ifoda etadigan o'z hikoyalari, qo'shiqlari va she'rlarini yaratishda yordam berish. Talabalarga o'zlarini ijodiy ifoda etishlariga imkon berish orqali o'qituvchilar ularni o'z qadriyatlarini haqida chuqur o'ylashga va boshqalarning qadriyatlarini o'rganishga undashlari mumkin. Uchinchi strategiya-hikoyalarni empatiya va tushunishni o'rgatish vositasi sifatida ishlatish. Talabalarni o'zlarini hikoyalardagi qahramonlar o'rniga qo'yishga undash orqali o'qituvchilar talabalarga boshqalarga nisbatan rahm-shafqat va tushunish hissini rivojlantirishga yordam berishlari mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida aksiologik ongni shakllantirishga ko'maklashish uchun xalq og'zaki ijodidan foydalanish samarali ekanligi isbotlangan. An'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlari bilan tanishtirish orqali talabalar turli madaniyatlar va ularning qadriyatlarini va e'tiqodlarini haqida bilib olishlari mumkin. Talabalar, shuningdek, ijodiy yozish va hikoya qilish orqali o'z qadriyatlarini va e'tiqodlarini ifoda eta oladilar. Empatiya va tushunishni o'qitish vositasi sifatida qo'llash orqali talabalar boshqalarga nisbatan rahm-shafqat va tushunish tuyg'usini rivojlantira oladilar.

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning Oliy majlisga murojaatnomasidagi nutqidan. 22.12.2017

O'quvchilar faoliyatida o'qitish odatda shubhasiz didaktik printsiplari sifatida qaraladi. Shu jumladan bir vaqtning o'zida bunday kombinatsiyalarda: "ong va faoliyat", "Ong, faollik va mustaqillik", "ongli faoliyat va mustaqillik" kabilarga ham e'tibor berilish kerak¹. Ya'ni qadriyatlarni singdirishda o'quvchilar ongi tafakkuri xohish istagidan kelib chiqib dars va darsdan tashqari ishlarni amalga oshirish kerak bo'ladi. Yuqoridagi fikrlarga tayanib o'qituvchilarimizga belgilangan tartibda maktab darsliklari hamda rejasiga ta'sir etmay, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarda xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda quyidagi tavsiyalarni berib o'tamiz.

- xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda nazariy (ma'naviy-ma'rifiy meroslarimiz) ma'lumotlar berish;

- xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda amaliy (tarixiy qadamjolar, muzeylar) ishlarni olib borish;

- xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda oilalar bilan hamkorlik ishlaridan to'liq foydalanish.

Maktab ko'p funktsiyalarni birlashtiradi. Ba'zida "maktab va hayot" o'rtasidagi o'zaro bog'lanish muammosiga ham duch kelinadi. Ammo o'qituvchilar ta'limni turli ko'rinishlarda olib borishi o'quvchilarni har tomondan shakllantiradi⁷. Shu o'rinda aytish kerakki xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda o'qituvchilarimizning o'rni beqiyosdir. Chunki o'qituvchilarimiz o'quvchilarini har tamonlama barkamol shaxs qilib, milliy ruhda tarbiyalashda munosib o'rin tutadi.

Xalq og'zaki ijodidan foydalanish orqali o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirish boshlang'ich sinflar bilan ishlaydigan o'qituvchilar uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin. Aksiologik ong deganda shaxsning o'z harakatlari va qarorlarini boshqaradigan qadriyatlar, e'tiqodlar va axloqiy tamoyillarni anglashi va tushunishi tushuniladi.

Hikoyalar, she'rlar, qo'shiqlar va an'anaviy og'zaki muloqotning boshqa shakllarini o'z ichiga olgan xalq og'zaki ijodi o'quvchilarda madaniy meros va axloqiy qadriyatlarni qadrlashni rivojlantirishga yordam beradi. Turli madaniyatlarning qadriyatlari va e'tiqodlarini o'rganish orqali talabalar dunyoga nisbatan kengroq nuqtai nazarni rivojlantirishlari va o'z qadriyatlari va e'tiqodlarini chuqurroq tushunishlari mumkin.

Boshlang'ich o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishga ko'maklashish uchun xalq og'zaki ijodidan samarali foydalanish uchun o'qituvchilar bir nechta

¹ Холов, О. Ч. (2018). АКТИВНОСТЬ В СТИМУЛИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. Вопросы педагогики, (2), 112 с.

strategiyalarni qo'llashlari mumkin. Birinchidan, ular o'quvchilarni axloqiy va axloqiy qadriyatlarni o'zida mujassam etgan an'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlari bilan tanishtirishlari mumkin. O'qituvchilar talabalarni ushbu hikoyalar haqida munozaralarga kirishishga va ular etkazadigan qadriyatlar va mavzularni o'rganishga undashlari mumkin.

Ikkinchidan, o'qituvchilar talabalarga o'z qadriyatlari va e'tiqodlarini ifoda etadigan o'z hikoyalari, qo'shiqlari va she'rlarini yaratishda yordam berishlari mumkin. Talabalarga o'zlarini ijodiy ifoda etishlariga imkon berish orqali o'qituvchilar ularni o'z qadriyatlari haqida chuqur o'ylashga va boshqalarning qadriyatlarini o'rganishga undashlari mumkin.

Uchinchidan, o'qituvchilar hikoyalarni empatiya va tushunishni o'rgatish vositasi sifatida ishlatishlari mumkin. Talabalarni o'zlarini hikoyalardagi qahramonlar o'rniga qo'yishga undash orqali o'qituvchilar talabalarga boshqalarga nisbatan rahm-shafqat va tushunish hissini rivojlantirishga yordam berishlari mumkin.

Xalq og'zaki ijodidan foydalanish boshlang'ich sinflar bilan ishlaydigan o'qituvchilar uchun o'z o'quvchilarida aksiologik ongni shakllantirishga yordam beradigan kuchli vosita bo'lishi mumkin. An'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlarini tanishtirish, o'quvchilarni o'z hikoyalarni yaratishga va o'z qadriyatlarini ifoda etishga undash va hikoyalarni hamdardlik va tushunishni o'rgatish vositasi sifatida ishlatish orqali o'qituvchilar o'quvchilarga o'z qadriyatlari va e'tiqodlarini chuqur anglashni rivojlantirishga yordam beradi. va boshqalarning qadriyatlari va e'tiqodlarini qadrlash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida aksiologik ongni shakllantirishga ko'maklashish uchun xalq og'zaki ijodidan foydalanish o'qituvchilar uchun qimmatli vositadir. An'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlari orqali talabalarga qadriyatlar va e'tiqodlarni o'rgatish orqali talabalar o'zlarining va boshqalarning qadriyatlari va e'tiqodlari to'g'risida chuqurroq tushunchaga ega bo'ladilar. O'qitish vositasi sifatida ijodiy yozish va hikoya qilishdan foydalanish talabalarga o'zlarini ifoda etish va o'z qadriyatlari va e'tiqodlarini o'rganishga imkon beradi. Empatiya va tushunishni o'rgatish orqali talabalar aksiologik ongning muhim jihati bo'lgan boshqalarga nisbatan rahm-shafqat va tushunish tuyg'usini rivojlantira oladilar.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, xalq og'zaki ijodidan foydalanish boshlang'ich o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishga yordam berishning samarali usuli hisoblanadi. O'qituvchilar o'quvchilarga qadriyatlar va e'tiqodlarni o'rgatish uchun an'anaviy xalq ertaklari, qo'shiqlari va she'rlaridan foydalanishlari mumkin, shu bilan birga o'quvchilarni ijodiy yozish va hikoya qilish orqali o'z qadriyatlari va

e'tiqodlarini ifoda etishga undashlari mumkin. Empatiya va tushunishni o'rgatish ham o'quvchilarda aksiologik ongini rivojlantirishning muhim jihati hisoblanadi. O'qituvchilar o'z o'quvchilarida aksiologik ongini shakllantirishga ko'maklashish uchun ushbu maqolada muhokama qilingan strategiyalarni o'rganishni va ulardan foydalanishni davom ettirishlari kerak.

Xalq og'zaki ijodi va milliy qadriyatlarimiz yosh avlodga ma'naviy-axloqiy tarbiya berishning muhim jihatlari o'zida mujassamlashtiradi. Ya'ni ta'lim-tarbiya jarayonida xalq og'zaki ijodi va milliy qadriyatlarimiz o'sib kelayotgan yosh avlodga quyidagi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi: - insoniy qadriyatlar va yurtsevarlik tarbiyasi, do'st-birodarlik, ahillik, mehnatsevarlik, kasb-hunarga muhabbat; - yaxshilik va yomonlikning oqibati; - halollik, to'g'rilik, olijanoblik tarbiyasi; - adolat, insof va insofsizlik, do'stlik, mehr-oqibat va insonparvarlik; - botirlik va qo'rqqoqlik, odob va odobsizlik, mehmon va mehmondo'stlik, saxiylik, baxillik va kamtarlik, sabr-qanoat va sabrsizlikning oqibati; - qadr va qadrsizlik, muhabbat, vafo va bevafoqlik, kaltabinlik va ishonchsizlik, or-nomus va nomussizlik, samimiylik va nosamimiylik, andisha va andishasizlik, farosat va farosatsizlik, tejamkorlik va isrofgarchilik, me'yor va me'yorsizlik, ma'suliyat va ma'sulyatsizlik, vaqt va fursat, foyda va zarar, tabiatni e'zozlash, dehqonchilik va chorvachilik qadriyatlari: - kattaga hurmat, yoshga mehr shafqat, yo'l va yo'ldosh, sevinch va g'am, to'y va motam, kiyinish, so'zlash, turmush tarzi, salomlashish, ko'cha odobi, ovqatlanish madaniyati, rasm-rusmlar, odatlar, marosimlar va an'analaridir.

Adabiyotlar.

1. Xolov Olimjon Chorshamiyevich XALQ OG'ZAKI IJODI VOSITASIDA O'QUVCHILARDA AKSIOLOGIK ONGINI SHAKILLANTIRISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI maqola. VOLUME 1 | ISSUE 8 ISSN 2181-1784 Scientific Journal Impact Factor SJIF 2021: 5.423
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovichning Oliy majlisga murojaatnomasidagi nutqidan. 22.12.2017.
3. Xodjayev B.X. "Pedagogik aksiologiya" o'quv qo'llanma. T. "Fan va texnologiya", 2011. - 156 bet.
4. Холов, О. Ч. (2018). АКТИВНОСТЬ В СТИМУЛИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. Вопросы педагогики, (2), 112-113.
5. Холов, О. Ч. (2018). ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА В СИСТЕМЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ. Вопросы педагогики, (2), 113-115.